

Izvorni članak 608.1:604.6(497.5)"2009"(049.1)
27:2–67(497.5)"2009"(049.1)
321.7:316.422(497.5)

Primljeno 25. 2. 2010.

Tomislav Krznar

Veleučilište u Karlovcu, Odjel lovstva i zaštite prirode, Trg J. J. Strossmayera 9, HR–47000 Karlovac
tomislav_krznar@yahoo.com

Kriza i manifest: dva dokumenta o našem vremenu

Sažetak

Zamisao ovog rada je prikazati sadržaj dvaju dokumenta. Riječ je o Lošinjskoj izjavi – za Hrvatsku bez GMO-a i Manifestu Kršćanskog akademskog kruga naslovljenom U službi čovjeka i zajednice. Prikaz ide smjerom upućivanja na važne točke svakog dokumenta, kao i na neke njihove sličnosti i podudarnosti. U tom procesu potrebno je istaknuti najvažnije probleme i okolnosti u kojima su ti dokumenti nastali. Ovdje je potrebno naznačiti teorijske oslonce za pozicije, te ranije dokumente ili dosege na koje ovi dokumenti referiraju. Možemo istaknuti da svi problemi prikazani u oba dokumenta imaju zajednički nazivnik u problematici razvoja demokracije i civilnog društva, jačanju kojih smjeraju i spomenuti dokumenti.

Ključne riječi

kriza, dokumenti vremena, demokracija, civilno društvo, Katolička crkva

Uvod

Povod pisanju ovog rada je objavljivanje dvaju dokumenta, koje možemo čitati kao upozorenje nastalo povodom gomilanja brojnih problema u društvu, kako na svjetskoj razini tako i u Hrvatskoj. Riječ je o *Lošinjskoj izjavi – za Hrvatsku bez GMO-a* koju potpisuju sudionici okruglog stola »Hrvatska i GMO – deset godina poslije«¹ održanog u okviru 8. *Lošinjskih dana bioetike* u organizaciji Hrvatskog bioetičkog društva, Hrvatskog filozofskog društva i Grada Malog Lošinja (Mali Lošinj, 18.–20. svibnja 2009.) i

1

Možemo primijetiti da je sama *Lošinjska izjava – za Hrvatsku bez GMO-a* nastala kao rezultat izlaganja i rasprava na Okruglom stolu »Hrvatska i GMO – deset godina poslije« održanom u okviru 8. *Lošinjskih dana bioetike* (Mali Lošinj, 18.–20. svibnja 2009.) o čemu svjedoči i potpis sudionika Okruglog stola na Deklaraciji. Vrijedi također istaknuti da su na spomenutom Okruglom stolu sudjelovali prof. dr. sc. Ante Čović izlaganjem »Hrvatska i GMO – deset godina poslije«, prof. dr. sc. Igor Čatić i mr. sc. Maja Rujnić-Sokele izlaganjem »Analiza inovativnosti i tehničnosti proizvodnje genetski modificiranih organizama«, prof. dr. sc. Marijan Jošt izlaganjem »Najnovije spoznaje i kretanja oko GMO-a u Hrvatskoj«, dr. sc. Katica Knezović izlaganjem »Agrotehnika – da ili ne? Rješenje drijema u krilu problema«, saborska zastupnica Marijana Petir izlaganjem »Hrvatska i GMO – mogućnosti i strategije zaštite danas«, te prof. dr. sc. Valerije Vrček izlaganjem »Znanstvena i pravna utemeljenost otpora prema GM-usjevima«. Sažetke izlaganja moguće je pronaći u: Jurić, Hrvoje (ur.). 8. *Lošinjski dani bioetike*. Mali Lošinj, 18.–20. svibnja 2009. Hrvatsko filozofsko društvo, Zagreb 2009., str. 161 i dalje.

Manifestu Kršćanskog akademskog kruga naslovljenom *U službi čovjeka i zajednice*.²

Svrha ovog rada je prikazati neke od spomenutih problema osvrćući se na kontekst i uzroke njihova nastanka, te istaknuti moguće dimenzije rješenja predloženih u ovim dokumentima. Budući da je riječ o značajnim problemima i budući da su ovi dokumenti s jedne strane očitovanja brige istaknutih intelektualaca za zajednicu u kojoj živimo, a s druge strane jasno i razgovijetno artikulirana poruka javnosti, uvjerenja smo da zaslužuju posebnu pažnju, kako bi njihove poruke mogle naći još jedan kanal do onih kojima su namijenjene.

Zamisao ovog rada je prikazati sadržaj svakog dokumenta posebno, upućujući pri tom na neke njihove sličnosti i podudarnosti. U tom procesu potrebno je istaknuti najvažnije probleme i okolnosti u kojima su ti problemi nastali. Ovdje je posebno potrebno naznačiti teorijske oslonce za pozicije, te ranije dokumente ili dosege na koje ovi dokumenti referiraju.

Na kraju ovog rada prikazujemo sklop problema koji nam se čine značajnom dopunom sadržaju dokumenata koje obrađujemo, s posebnim naglaskom na probleme civilnog društva i demokracije, te ulozi Crkve u društvu, poglavito hrvatskom društvu. U tome ćemo se pogledu posebno osvrnuti na dva sklopa problema. Prvi je problem štetnosti puštanja GMO u okoliš, posebno s gledišta zaštite prirodne cjelovitosti, ali isto tako i gledišta (biotičkog) suvereniteta države. Drugi problem je politiziranje religioznog, što je svakako velika zapreka vjeri.

Možemo istaknuti da svi ovi problemi imaju zajednički nazivnik u problematiki civilnog društva, jačanju kojeg zasigurno smjeraju i spomenuti dokumenti.

1. Dokumenti vremena

U prikazu pojedinih dokumenata nastojat ćemo istaknuti neke najvažnije točke, kako one koje smatramo značajnim tako i one koje se čine prijepornima. U prikazu dokumenata, da bismo lakše rasvijetlili neke važnije aspekte, služit ćemo se i riječima predstavljača, točnije onih koji su dokumente promovirali u javnosti.³ Također ćemo, gdje je to moguće, upućivati na međusobnu sličnost i zajednički cilj.

1.1. Lošinjska izjava – za Hrvatsku bez GMO-a

Prikaz ovog dokumenta svakako vrijedi započeti konstatacijom da ovo nije prvi dokument grupe intelektualaca okupljenih oko Hrvatskog bioetičkog društva i Lošinjskih dana bioetike.⁴ U tome pogledu važno je napomenuti da ovaj dokument ima utemeljenje u *Lošinjskoj deklaraciji o biotičkom suverenitetu*⁵ i konkretnim aktima hrvatskih državnih tijela u čiji djelokrug ulaze pitanja GMO i zaštite okoliša. Cilj ove izjave, kako napominju potpisnici, je upozoriti javnost na realne opasnosti koje ugrožavaju hrvatski biotički suverenitet. Ovom izjavom se želi potaknuti otpor građanstva, nevladinih organizacija, akademskih krugova, te posebno jedinica mjesne samouprave protiv stvaranja GMO-protektorata multinacionalnih kompanija u Hrvatskoj. Treća zadaća ove izjave je upozorenje tijelima državne uprave na obvezu koju imaju prema gospodarskom interesu hrvatskog društva koji može biti znatno ugrožen komercijalizacijom GMO usjeva.

Središnji dio ove izjave, kojom se nastoji potaknuti ostvarenje navedenih ciljeva, oblikovan je kroz pet točaka. Prve dvije točke vezane su uz oblikovanje

zakonodavstva Republike Hrvatske kroz zakonske akte kojima će biti onemogućeno ispuštanje živih GMO-a u okoliš te zabranjena sjetva GM sjemena čak i u pokusne svrhe. O ovim mehanizmima potrebno je osigurati najširu raspravu stručnih tijela i punu obaviještenost javnosti. Također je potrebno, kako predviđa ova Izjava u drugoj točki, u *Zakon o GMO-u* unijeti odredbu o načelu opreza prema kojem se na temelju znanstvenih indicija može zabraniti upotreba GMO-a. Ovaj zahtjev temeljen je na legislativnoj praksi Europske unije budući da načelo opreza izražava europski odnos prema riziku i temeljno je polazište europske politike u području zaštite okoliša i ljudskog zdravlja.

Treća i četvrta točka bave se načinom provedbe spomenutih zahtjeva: tako treća točka izjave konstatira potrebu javnosti rada Vijeća za genetski modificirane organizme, koje je osnovala Vlada Republike Hrvatske i čiji rad treba biti javan, čime se jedino može osigurati legalnost rada ovog tijela. U protivnom, ovo tijelo ne samo da djeluje protuzakonito, nego postoji opravdana bojazan da djeluje protiv interesa građana zemlje u kojoj je osnovano. Četvrta točka konstatira potrebu održavanja aktivnog otpora na razini regionalne samouprave i to na način proglašavanja pojedinih županija područjima slobodnim od GMO-a. To je potrebno činiti do pune pokrivenosti hrvatskog teritorija i istodobno taj otpor podizati na međunarodnu razinu uključivanjem županija u mrežu europskih regija slobodnih od GMO-a što omogućuje uspostavljanje savezništva i podupiranje na međunarodnom planu.⁶

Peta, završna, točka Izjave konstatira nemogućnost bilo kakvog suživota konvencionalne i ekološke poljoprivrede s GM-usjevima. Samo ispuštanje GMO-a u obliku usjeva u prirodu dovelo bi do brojnih mogućnosti onečišćenja okoliša transgenima. Priroda je otvoren sustav i niti jedan usjev u njoj, osobito na malom području, ne može ostati izoliran. S tim u vezi sama ras-

2

Manifest je objavljen u časopisu *Nova prisutnost. Časopis za intelektualna i duhovna pitanja*, god. 7 (1/2009). Časopis izdaje Kršćanski akademski krug, a glavni urednik časopisa je prof. dr. sc. Josip Balabanić. Dalje u tekstu navodimo kao Manifest uz broj stranice.

3

Lošinska izjava predstavljena je u Novinarskom domu u Zagrebu 4. lipnja 2009., a u predstavljanju su sudjelovali prof. dr. sc. Ante Čović, prof. dr. sc. Marijan Jošt, prof. dr. sc. Valerije Vrček i zastupnica Hrvatskog sabora Marijana Petir. Manifest Kršćanskog akademskog kruga predstavljen je 2. lipnja 2009. u Matici hrvatskoj, a u predstavljanju – uz pozdravnu riječ Petra Baruna, predsjednika Kršćanskog akademskog kruga – sudjelovali su akademik Ivan Supičić s temom »Za bolji svijet i kršćanstvo u njemu. Za što se zalaže u Hrvatskoj Kršćanski akademski krug?«, dr. sc. Jadranka Brnčić s temom »Afirmacija istinskih vrednota i rehabilitacija ljudske osobe danas: konkretne zadaće«, i dr. sc. Neven Šimac s temom »Sveopća kriza suvremenog svijeta, problemi globalizacije i rasap zalaganja za zajedničko dobro«. Riječi spomenutih od iznimne su vrijednosti za stvaranje potpune slike o dokumentima, njihovoj vrijednosti i ulozi u društvu.

4

Vrijedi napomenuti da spomenuta djelatnost izvire iz misaonih napora djelatnika Katedre za etiku, Odsjeka za filozofiju, Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, predvođenih prof. Antom Čovićem, koji već godinama rade na razvoju bioetike u Hrvatskoj. O tome, s posebnim osvrtom na djelatnost Katedre, usp. Zagorac, Ivana; Jurić, Hrvoje. »Bioetika u Hrvatskoj«. *Filozofska istraživanja* 111, Vol. 28 (3/2008), str. 601 i dalje.

5

Lošinska deklaracija o biotičkom suverenitetu donesena je na 3. *Lošinskim danima bioetike*, održanim 14.–16. lipnja 2004. u Malom Lošinj. Temeljna zadaća ove Deklaracije je povezati tradicionalni koncept suvereniteta i potrebu zaštite prirodnih bogatstava. O ovim problemima bit će još riječi u nastavku rada.

6

U ovom kontekstu treba spomenuti *Završnu deklaraciju 5. Europske konferencije regija slobodnih od GMO-a* naslovljenu »Hrana i demokracija« kojom se traži moratorij na sjetvu GMO-a za čitavo područje Europske unije te se stavlja naglasak na proizvodnju organske hrane. Konferencija je održana u Luzernu, Švicarska, 24.–25. travnja 2009.

prava o suživotu konvencionalnih i GMO kultura u poljoprivredi može biti tumačena kao nakana da se okoliš do te mjere kontaminira, da svaka rasprava o regijama slobodnim od GMO-a postane besmislena.

1.2. Manifest Kršćanskog akademskog kruga

Ovaj dokument⁷ nosi podnaslov – što je ujedno svojevrsni predgovor, ili preambula, Manifesta – *U službi čovjeka i zajednice*, a sadrži tri glavna dijela: 1. »Sažeta dijagnoza sadašnjeg stanja«; 2. »Afirmacija istinskih vrednota«; 3. »Za bolji svijet«, od kojih svaki ima nekoliko točaka. U ovom prikazu osvrnut ćemo se na svaku točku naglašavajući neke, po našem sudu, važnije dijelove.

Izvorište Manifesta, kako stoji u njegovom »Predgovoru«, je iskustvo krize koja se očituje na financijskom, gospodarstvenom, socijalnom i moralnom planu, a vidljivo je kako na globalnoj sceni tako i u Hrvatskoj. Posebno je vidljiv, kada je u pitanju sagledavanje krize u Hrvatskoj, niz nepravdi i promašaja učinjenih u gospodarstvu i na socijalnom području u vrijeme tranzicije. No, s druge strane, Hrvatska ipak ima i veliki broj pozitivnih izgleda i perspektiva koje je potrebno ostvariti u europskom kontekstu. U tom pogledu svrha Manifesta je uočavanje nekih prepreka koje stoje na putu stvaranja punije demokratske zrelosti i ostvarenja dobrobiti svih hrvatskih građana. Drugim riječima, ovaj Manifest postavlja neka važnija pitanja, i traga za odgovorima.

Prvi dio Manifesta, naslovljen »Sažeta dijagnoza sadašnjeg stanja«, u nekoliko točaka donosi dijagnozu stanja suvremenog svijeta i posebno Hrvatske. Sveopća kriza, koju autori Manifesta sagledavaju kao temeljno obilježje suvremenog trenutka, raste iz disproporcija dvadesetog stoljeća koje možemo sagledavati, s jedne strane, kao vrijeme čudesnih otkrića i, istodobno, jedno od najmračnijih razdoblja ljudske povijesti, s druge strane. Obilježje dvadesetog stoljeća, posebno snažan ekonomski rast te rast kapitala posljednjih triju desetljeća obilježen je nepravdom raspodjelom dobara i prevlašću posebnih novčarskih interesa. To sve dovodi do ozbiljne gospodarstvene i razvojne nejednakosti, te sve većeg i žešćeg jaza između bogatih i siromašnih. No, kriza ima i jednu dublju dimenziju ili, riječima Manifesta:

»U temelju sadašnjih socijalnih, gospodarstvenih i financijskih nevolja koje potresaju svijet stoji, pak, dubinska duhovna kriza, kriza samoga čovjeka i njegovih temeljnih vrednota. To ozbiljno krizno stanje traži okupljanje svih demokratskih i brigom za čovjeka zauzetih snaga, kojima su vrhovna vrednota ljudska osoba, njezina dobrobit i dostojanstvo, kao i human život, dostojan čovjeka.«⁸

Druga točka prvog dijela Manifesta bavi se pitanjem globalizacije. Riječ je doista o nezaobilaznoj i fundamentalnoj odrednici našeg vremena koja ima niz pozitivnih, no isto tako i niz negativnih karakteristika. S jedne strane, riječ je o porastu prilika u umreženom svijetu, što omogućuje porast razine demokracije i povećano poštivanje ljudskih prava, dok s druge strane globalizacija ponegdje izaziva nezaposlenost, potiskivanje ili isključenje slabijih, te pridonosi eroziji narodnih i kulturnih identiteta. U drugoj točki – »Rasap zalaganja za zajedničko dobro« – autori Manifesta uočavaju da su mnoga od obilježja globalizacije, primjerice neoliberalizam, nespojivi sa zajedničkim dobrom kao vrhovnim ciljem društva i države. Ti procesi posebno se očituju u politici,⁹ a njihovu pojavu uočavamo i u našoj zemlji, a posebno su vidljivi kao favoriziranje privatnih interesa nasuprot javnom, u nepoštivanju pravne države, velikoj socijalnoj nejednakosti, korupciji, mirenju s nezaposlenošću i besperspektivnošću, posebno mladih, konzumerizmu, uništenju prirodnih bo-

gatstava, smanjivanju prava radnika i nedovoljnoj brizi za socijalno ugrožene kategorije stanovništva, toleriranju bahatosti čelnika, promicanju nihilizma, poticanju bezakonja, stvaranju nezaštićenosti građana, prihvaćanju neoliberalnih načela u gospodarstvu, neprepoznavanju i nebranjenju legitimnih nacionalnih interesa, te – kada je u pitanju Katolička crkva u Hrvatskoj – nedostatku

»... samokritičnosti među pripadnicima klera, sustavno prešućivanje vlastitih pogrešaka, skrivanje iza vlastitog autoriteta, polaganje isključivoga prava na istinu i nedovoljno poznavanje temeljnih problema suvremenog čovjeka«.¹⁰

U drugom dijelu Manifesta – naslovljenom »Afirmacija istinskih vrednota« – autori Manifesta nastoje afirmirati ljudsku osobu kao najvišu vrijednost u svijetu. To čine kroz poziv na poštovanje zajedničkog dobra ljudskog društva i uvažavanje čovjeka kao cilja, a ne kao sredstva. Autori se zalažu za trajan proces izgradnje svijeta u kojemu bi čovjek zauzimao središnje mjesto. Konkretno zadaće na tom putu su širenje svijesti o vrijednosti ljudske osobe, jačanje dijaloga u Hrvatskoj, aktiviranje svih potencijala civilnog društva, jačanje uloge Crkve u društvu na način osnaživanja pomoći najzapostavljenijima i služenju konkretnom čovjeku, a ne stvaranje dojma zaokupljenosti sobom i zatvorenosti u sebe. Također, potrebno je podupirati zalaganja za očuvanje prirodnih bogatstava, prava osoba s posebnim potrebama, veću socijalnu pravdu, prednost rada nad kapitalom i afirmiranje građanske odgovornosti. To je moguće poticati kroz izvrsnost u poslu, zdrave vrijednosti domoljublja, rehabilitiranje politike i njeno vraćanje na kolosijek služenja građanima, osnaživanje kvalitetnog obrazovanja, ispravno vrednovanje činjenica iz hrvatske prošlosti, te traženje puta za Hrvatsku u europskom kontekstu.

Treći dio Manifesta – naslovljen »Za bolji svijet« – obilježen je vlastitostima kršćanskog pogleda na probleme i traženjem rješenja u duhu kršćanske vjere. U tom pogledu zadaća, koja se očituje i u Manifestu,¹¹ je unositi u crkveni život općeprihvaćeno naslijeđe prosvijećenog građanskog društva, a u građansko društvo vrednote autentičnog kršćanstva. U tom pogledu Krug je otvoren za suradnju na planu ostvarenja ciljeva boljeg svijeta i bratskijeg

7

U broju časopisa u kojem je otisnut Manifest možemo čitati i manji tekst naslovljen »Uz Manifest« koji potpisuje predsjedništvo Kršćanskog akademskog kruga. U spomenutom tekstu dobivamo informaciju o okolnostima nastanka Manifesta i težnjama koje su vodile njegove potpisnike u stvaranju. Vrijedi ovdje istaknuti glavnu ideju Manifesta, a to je povezivanje na svim razinama u svrhu rješavanja nagomilanih problema u Hrvatskoj. Usp. *Nova prisutnost* 7 (1/2009), str. 3.

8

Usp. »Manifest Kršćanskog akademskog kruga«. *Nova prisutnost* 7 (1/2009), str. 6.

9

U ovom aspektu možemo uočiti jedan nedovoljno jasan, i po našem sudu prijeporan, aspekt ocjene globalnog stanja politike i pravosuđa. Ili, riječima Manifesta: »Ti se procesi i pojave iskazuju u nepravednim zakonima koji se donose u sprezi s interesnim skupinama, kao i u nepoštovanju osnovnih pravila

civiliziranog međunarodnoga ponašanja. Oni se iskazuju i u očito političkom sudovanju na međunarodnom sudu u Den Haagu koji perfidno zanemaruje Vukovar i Srebrenicu, ali kriminalizira hrvatski obrambeni rat«. Usp. Manifest, str. 8.

10

Usp. Manifest, str. 9.

11

Vrijedi izdvojiti riječi Manifesta kojima je opisana zadaća i djelatnost Kršćanskog akademskog kruga. »Kršćanski akademski krug pokrenut je 2002. godine u Zagrebu na inicijativu skupine hrvatskih intelektualaca kršćana, radi neovisnog i slobodnog promišljanja navedenih pitanja i problema našega vremena u svjetlu kršćanske duhovnosti, evanđeoskog duha te integralnog humanizma i autentičnog personalizma kao 'nove prakse' u međuljudskim odnosima i društvenom djelovanju.« Usp. Manifest, str. 12.

života ljudi, svih intelektualnih snaga bez obzira na svjetonazorsko, religijsko i političko određenje.

Posljednja točka Manifesta, i čini se najvažnija, barem kada je u pitanju kršćansko poimanje svijeta i uloga kršćanina u promjeni tog svijeta u bolji svijet, donosi nekoliko konkretnih određenja kako je to moguće učiniti. Početna pozicija je okretanje istinskom kršćanstvu ili, riječima Manifesta:

»Svjesni deformacija i zastranjenja kršćanskog svijeta, koji je tijekom dugih stoljeća, pa ponekad i do naših dana, bio u mnogočemu kršćanski više deklarativan i dekorativan umjesto autentičan, životan i realan; svjesni također određenih krajnje neljudskih postupaka, koji su nerijetko obilježili ponašanje i djelovanje pojedinih naroda i mnogih deklariranih kršćana, što je tijekom povijesti nanijelo veliku sramotu i štetu autentičnom kršćanstvu, čvrsto zastupamo potpunu okrenutost Isusu Kristu te duhu i slovu Drugog vatikanskog sabora.«¹²

Ova nastojanja potrebno je ugraditi u konkretno djelovanje, te promicati ili podržati djelatnost koja će izgrađivati bitne dimenzije Crkve kao duhovne zajednice ljubavi, te Crkvu kao zajednicu Božjeg naroda prožetu evanđeoskim duhom u čijem životu djelatno trebaju participirati svi njeni članovi bez obzira na spol, dob, status ili društvenu poziciju. Usporedo s tim potrebno je, u kršćanskom duhu, poticati razvoj demokracije i građanskog društva bez obzira na slabosti. Kršćanski duh trebao bi se očitovati i u zauzimanju za personalistički nadahnuto kršćanstvo, temeljeno na bliskosti osoba, dakle po mjeri ljudskoga, a ne po mjeri države, nacije ili puke religije. U tom pogledu potrebno je napustiti sve kolektivističke ili ideologijske koncepcije kršćanstva te prekinuti sa svakom vrstom »političkog kršćanstva« posebiice onog koje je podvrgnuto politici. Naposljetku, najvažnije je, kako smatraju autori Manifesta, založiti se za otvorenost i iskrenost u traženju istine u svemu i o svemu. Ili, riječima Manifesta:

»Kako ne može biti autentičnog kršćanstva bez ljudskosti i čovjekoljublja – jer je samo kršćanstvo utemeljeno na najdubljem čovjekoljublju, zalažemo se za takvo kršćanstvo koje će, u suradnji s drugim relevantnim duhovnim i intelektualnim snagama čovječanstva, biti kadro pridonijeti izgradnji sretnijeg čovjeka te boljeg i bratskijeg svijeta.«¹³

2. Obilježja suvremenog življenja – (ne)mogućnosti civilnog društva

U prvom dijelu ovog rada nastojali smo prikazati temeljne konture dvaju značajnih dokumenata koji ulaze u samu srž problema suvremenog čovjeka. Ti se problemi očituju kako na svjetskoj tako i na – a dodali bismo još i više – razini događanja u Hrvatskoj. U ovom dijelu rada potrebno je izdvojiti neke dijelove prikazanih dokumenata i dati im komentar u kontekstu važnosti jačanja civilnog društva. Što se tiče *Lošinjske izjave* istaknut ćemo dva problema: pitanje suvereniteta i ulogu znanosti u društvu. A u vezi Manifesta posebno ćemo se osvrnuti na ulogu kršćanstva u suvremenom društvu.

2.1. Biotički suverenitet – aspekti (samo)odgovornosti zajednice

Napomenuli smo da se prikazana Izjava, između ostalog,¹⁴ temelji i na *Lošinjskoj deklaraciji o biotičkom suverenitetu*¹⁵ donesenoj na 3. *Lošinjskim danima bioetike*. I ovaj dokument opisuje stanje u Hrvatskoj, posebno s gledišta odnosa čovjek–priroda. Središnja zamisao ovog dokumenta je proširivanje suvereniteta s političkog područja na područje zaštite prirodnog okoliša kao nepovredive domene nacionalne države. Razlog ovakvom gledanju autori

ovog dokumenta našli su promatrajući okolnosti suvremenog svijeta. Riječ je posebno o globalizaciji koja okriljuje sve dimenzije ljudskog života i oblikuje ih prema sasvim novim smjernicama. Problem je u tome što glavni globalizacijski tokovi, nisu nošeni

»... vizijom svjetskog ethosa, niti idejom svjetskog društva, nego interesima svjetske trgovine i ambicijama svjetske prevlasti, ugrozili su ta heterogena područja na identičan način, poništavajući raznolikost kao njihovu temeljnu strukturu i bitnu značajku.«¹⁶

Ovo može postati velika opasnost za biološku i kulturnu cjelovitost pojedinih društava i zemalja, posebno ako one nemaju snažne ekonomske mehanizme otpora.¹⁷ Kao način odupiranja ovim procesima unifikacije autori *Lošinjske deklaracije* predlažu širenje koncepta suvereniteta i na područje prirode kako bi se ograničilo »trgovanje prirodom« i to na štetu onih koji su svoj život oblikovali u suživotu s prirodom. Poseban naglasak, i to kao na mehanizam destrukcije svih kulturnih obrazaca i životne cjelovitosti, stavljen je na unos GMO-a u prirodu. Riječima Deklaracije:

»Pojam biotičkog suvereniteta izražava autohtonost kao vrhovno i nepovredivo načelo samoodržanja životne zajednice. Budući da je čovjek kao član političke zajednice ujedno i jedini odgovorni član biotičke zajednice, na političku vlast prelazi obveza očuvanja biotičke suverenosti. Politička vlast, međutim, ne može steći ovlasti mijenjanja ili narušavanja autohtone konstitucije životne zajednice. Autohtonost životne zajednice može biti promijenjena ili narušena nepromišljenim unošenjem alohtonih organizama ili pak svjesnim uvođenjem egzohtonih organizama (GMO), odnosno uništavanjem prirodnog okoliša. Uvođenje egzohtonih organizama izravno je i svjesno negiranje biotičkog suvereniteta.«¹⁸

Posebni bioetički razlozi, afirmacija i cilj kojih je i svrha Deklaracije, a koji se protive procesima bioimperijalizma, su nesagledivost posljedica, nepovratnost učinaka, te mogućnost katastrofalnih posljedica. Završna nota Deklaracije usmjerena je na kritiku *Zakona o zaštiti prirode*, koji je u trenutku pisanja Deklaracije nedovoljno učinkovito osiguravao zaštitu prirodnih bogatstava Hrvatske, te tako nedovoljno štiti nacionalni suverenitet.

12

Usp. Manifest, str. 13.

13

Usp. Manifest, str. 14 (kurziv u originalu).

14

Svakako je potrebno spomenuti još nekoliko dokumenata koji su prethodili Izjavi, osim Deklaracije. Na završetku skupa »Izazovi bioetike«, održanog u okviru znanstvenog simpozija *Dani Frane Petrića* (1998. godine u Cresu), usvojen je *Apel za etičku i pravnu regulaciju primjene genetičkog inženjerstva u proizvodnji i distribuciji hrane*, koji je upućen Vladi Republike Hrvatske, a njegov je sadržaj uvršten u zaključak Zastupničkog doma Sabora nakon rasprave o stanju u poljoprivredi. Ovaj dokument potaknuo je i osnivanje vladinog bioetičkog povjerenstva koje je doista i osnovano, no ubrzo je prestalo s radom. O ovim problemima razvoja bioetike u Hrvatskoj usp. Zagorac, Ivana; Jurić, Hrvoje, »Bioetika u Hrvatskoj«, str. 606, te posebno Čović, Ante. »Bioethik unter den Bedingungen des Postkommunismus – Fallbeispiel Kroatien«, u: Ante Čović; Thomas Sören

Hoffmann (ur.), *Bioethik und kulturelle Pluralität. Die südosteuropäische Perspektive*, Academia Verlag, Sankt Augustin 2005.

15

Usp. tekst Deklaracije na http://www.zelenaakcija.hr/files/Dokumenti/losinjska_deklaracija.pdf.

16

Isto.

17

O problemu negativnih učinaka globalizacije na okoliš, posebno kroz vizuru kidanja veza regionalnih kultura i njihovog okoliša i to kroz komercijalizaciju prirodnih dobara usp. Krznar, Tomislav. »Globalizacija kao destruktor identiteta. Primjer okolišnog osiromašjenja«. *Filozofska istraživanja* 113, Vol. 29 (1/2009).

18

Usp. tekst Deklaracije na http://www.zelenaakcija.hr/files/Dokumenti/losinjska_deklaracija.pdf.

Ovime smo otvorili središnju poziciju koji procjenjujemo kao bit Izjave: korištenje potencijala civilnog društva i pritiska na legalno izabrana tijela vlasti, a u svrhu donošenja odluka sa zakonskom snagom usmjerenih na očuvanje nacionalnog suvereniteta. Ovo sve utemeljeno je u shvaćanju koncepta civilnog društva kao onog dijela političkog tijela koje je odvojeno od države, a čija je funkcija kroz otvorenu i široku raspravu utjecati na odluke državnih institucija u svrhu jačanja demokracije i osiguranja dobrobiti svih građana. Druga dimenzija Izjave, zapravo je svojevrsni *novum*. Naime, uz dobrobit ljudi, koncept dobrobiti širi se i na živi svijet s posebnim naglaskom na obuhvatnost života i isprepletenost kulturnih obrazaca i posebnosti života nekog lokalnog područja. S druge strane, Izjava pledira i na regionalizaciju i decentralizaciju u donošenju odluka i njihovom provođenju. Upravo se ovdje može uočiti snaga demokratskog koncepta: lokalna zajednica, svjesna značaja očuvanja svog identiteta u biotičkoj i kulturnoj komponenti, jamac je osiguranja legitimiteta više instance, nacionalne države, u djelovanju koje stremi općoj dobrobiti.

2.2. Znanost pred izazovima – bioetička kontekstualizacija

Drugi važan aspekt *Lošinjske izjave* leži u prepoznavanju uloge znanosti u suvremenom društvu. Ovdje dolazimo do posebnog elementa bioetičke diskusije u kojoj se nastoji osigurati metodološki okvir za raspravu o ulozi znanja i znanosti u suvremenom društvu na putu donošenja odluka koje se tiču ne samo života ljudi u nekom konkretnom društvenom okviru nego i života budućih generacija ljudi i utjecaja na sve oblike života. Naime, u pozadini ovih nastojanja stoji uvjerenje da znanstveno znanje, i znanost sama, nije jedini oblik znanja, nego tek jedna – nipošto jedina i apsolutna dimenzija – spoznavanja svijeta. Kroz metodološki koncept pluriperspektivizma koji zagovara interakciju brojnih perspektiva znanja uz znanstveno znanje, primjerice kulturne, religijske i umjetničke perspektive, čija je zajednička zadaća osigurati kvalitetno i nedestruktivno odnošenje čovjeka prema vlastitom životu i cjelini prirode. Takav se oblik znanja u bioetičkom konceptu naziva orijentacijskim znanjem.

Kada je u pitanju znanstveno znanje važan uvid koji otvara *Lošinjska izjava* vezan je uz *načelo opreza* koje otvara nekoliko dimenzija problema. Ipak, prije toga kažimo, riječima V. Vrčeka, da načelo opreza

»... predstavlja odnos odgovorne znanosti prema riziku. U tom kontekstu opreznost je ekološko načelo, ekološka korekcija znanosti, koje se primjenjuje u situacijama kada je znanstveni uvid u potencijalnu opasnost nekog proizvoda ili tehnologije nepotpun i nedorečen ili, jednostavno rečeno – kontroverzan. U takvim slučajevima nije potrebno čekati konačne znanstvene dokaze o štetnosti nekog proizvoda već su, za zaštitu okoliša i ljudskog zdravlja, dovoljna rana upozorenja znanstvenika (...) o mogućim kolateralnim posljedicama.«¹⁹

Riječ je dakle o razboritoj procjeni rizika oko uvođenja neke tehnološke novine u društvo. Kada je riječ o komercijalnoj primjeni GMO-a u poljoprivredi, vidljivo je nekoliko dimenzija problema. Prva je vezana uz nedostatak konsenzusa i prijepore vezane uz GMO i njihovu komercijalizaciju u poljoprivredi. Znanstvenici doista nisu, iako se to nastoji često prikazati, jednostavno složni u procjeni neštetnosti GMO-a, kako na ljudsko zdravlje tako i na prirodnu cjelovitost. Tim više, postoje znanstvena izvješća koja jasno govore o štetnosti primjene GMO u hrani. U ovoj točki više ne govorimo samo o indicijama, nego preliminarnim znanstvenim rezultatima koji, u razboritoj procjeni učinka, ne mogu biti zanemareni. U kontekstu rasprave o načelu opreza vrijedi istaknuti da

»... javnost nije obavezna čekati konačnu potvrdu o štetnosti nekog proizvoda ili tehnologije, već ima pravo, na temelju ranih upozorenja, zahtijevati povlačenje proizvoda s tržišta ili uvođenje moratorija na njegovu uporabu.«²⁰

Kada je u pitanju komercijalna upotreba GMO-a u poljoprivredi, ova pozicija nalaže oprez jer nisu propitani svi mogući učinci procesa tako široke primjene GMO-a. Drugo pitanje koje otvara načelo opreza je pitanje komercijalizacije znanstvenih iznašaća. Ovdje se otvaraju brojni prijepori vezani uz prikupljanje sirovina, oblikovanje proizvodnih procesa i distribuciju dobiti. Načelno, pitanje komercijalizacije znanstvenih proizvoda nije znanstveno pitanje i ono mora biti rješavano u širem društvenom kontekstu kroz raspravu niza zainteresiranih aktera, a ne smije biti zakriveno plaštem navodne znanstvene racionalnosti i nepogrešivosti. Treća točka koju otvara načelo opreza vezana je uz nedovoljnu testiranost GMO-a u prirodi. Naime, ne postoje uvjerljive studije koje dokazuju, iznad razine opravdane sumnje, da komercijalna introdukcija GMO-a nije štetna po prirodni okoliš i cjelovitost života. Dokle god je tome tako, oprez je jedini racionalni mehanizam djelovanja koji priječi znanost da iziđe iz svojih okvira i uđe u iracionalizam.

Ovime je zasigurno ocrtan angažman, barem dijela znanstvene javnosti, vezan uz društveno očitovanje znanstvene djelatnosti. Važno je naglasiti da *Lošinjska izjava* i u ovoj točki nosi snažan naglasak na odgovornosti svih društvenih aktera u svrhu stvaranja demokratski transparentnog i odgovornog društva. S druge strane, ova komponenta potvrđuje znanost kao snagu razvoja i očuvanja društva, a ne kao komercijalni mehanizam koji služi partikularnim interesima. Također, ona nastoji inkorporirati znanstvenu djelatnost u društvo na način stvaranja jasnih modela kontrole znanosti, a tako i državnog novca kojim se ona financira, u okrilje civilnog društva, te još jednom otvoriti vrata demokraciji kao društvenoj platformi i mehanizmu osiguravanja općeg dobra čak i iznad okvira zajednice ljudi.

3. Crkva i društvo – naslijeđe i perspektive

Možemo primijetiti da je u središtu Manifesta Kršćanskog akademskog kruga nekoliko dimenzija shvaćanja uloge kršćanina u društvu. Prvo, riječ je shvaćanju utemeljenom na Evanđelju i duhu Drugog vatikanskog koncila što implicira angažman i otvorenost prema drugome unatoč razlikama. Kršćanin/ka živi u svijetu, ali ne na način tog svijeta. Isto tako, kršćanin/ka ne živi niti protiv tog svijeta, nego u njega nastoji unijeti duh i smisao poruke Isusa Krista. Zamisao Manifesta je afirmirati novi pogled na svijet koji bi nastojao prepoznati znakove vremena i, sukladno zahtjevima sadašnjeg trenutka, unijeti u svijet poruku kršćanstva i to kao poruku Isusa Krista. Kako vidimo, riječ je o aktivnom nastojanju usmjerenom na stvaranje boljeg svijeta. Druga dimenzija koju uočavamo vezana je uz ulogu tzv. laika u provedbi ovog plana. Spomenuta aktivnost proteže se daleko izvan okvira djelatnosti i dosega crkvene hijerarhije i nastoji afirmirati ulogu svakog pojedinca, kršćanina i kršćanke, u samostalnom djelovanju kristijaniziranja svijeta. Treća točka koja nam se čini značajna je dodatno priznavanje povijesnog konteksta suvremenog življenja kroz potrebu participiranja u tokovima demokracije i zalaganja za izgradnju pravno funkcionirajućeg društva. Četvrta točka koju nam se čini važnom izdvojiti vezana je uz stvaranje ozračja pluralizma, na sadržajnom

19

Usp. Vrčec, Valerije. *GMO između prisile i otpora*. Pergamena, Zagreb 2010., str. 159.

20

Isto, str. 165.

planu, u prihvaćanju različitosti drugoga i težnji smanjenju isključivosti, i na metodološkom planu u pluralnom pristupu traženju istine i istinā. Čini nam se opravdanim zaključiti da se u ovoj točki afirmira središnji moment uloge kršćanstva u društvu primjeren suvremenosti: živjeti na način vjere, poticati demokratsko funkcioniranje društva, suočavati se s negativnim naslijedom vlastite vjerske zajednice, te svojim djelovanjem osigurati pravedniji svijet bez podjela, posebno vjerskih podjela u ime vjere.

Uzevši ovo u obzir, posebno važno pitanje vezano je uz naslijede prošlosti unutar same Katoličke crkve u Hrvatskoj. Manifest na nekoliko mjesta apostrofiraju samozaokupljenost klera i zatvorenost u vlastite perspektive. Ovo rezultira vrlo lošim odnosom prema konkretnim problemima suvremenog čovjeka, jer se oni ne (pre)poznaju dovoljno ili se sustavno ignoriraju za račun nekih, u prošlosti zarobljenih, shvaćanja. U tom pogledu autori Manifesta detektiraju nekoliko problema. U prvom redu riječ je o odnosu vjerskog i nacionalnog. Često se sreće, u okolnostima djelovanja službenih osoba u Crkvi, pretjerana bliskost, čak i promicanje nacionalnih, pa i nacionalističkih pogleda da život suvremenog čovjeka. Ponekad to ide do te mjere da se termini 'Hrvat' i 'katolik' sadržajno poistovjećuju. Zsigurno, ništa ne može biti dalje od istine, što je uostalom vidljivo već i na terminološkoj razini.²¹ Ovo lako može dovesti do potpune ideologizacije vjere koja ne ide u smjeru stapanja sa Stvoriteljem, nego prije ide u smjeru konstituiranja identiteta kao oblika materijalne pripadnosti ispražnjene od duhovnog sadržaja. Barem onog sadržaja koji je okrenut vjeri kao obliku ne samo stvarnog postojanja. Ovu poziciju možemo ilustrirati riječima I. Supićića izrečenim na predstavljanju Manifesta:

»... sve što u kršćana podsjeća, pa i danas, na ideologiju, na moralizatorstvo, na juridizam i doktrinarnost, na umrtvljenu rutinu i puke običaje, na neprihvatljive kompromise s interesima moći, novca i vlasti, ili čak na neko 'političko kršćanstvo', zacijelo nije autentično kršćansko i evanđeosko. Svemu je ovom suprotna istinska kršćanska kvaliteta života i postojanja. Stoga, i u tom smislu naš Manifest poziva svakoga da ponajprije za njom teži, da svatko uznastoji duhovno i etički mijenjati iznad svega samoga sebe, a potom tek da pokuša vidjeti kako bi mogao pomoći drugima, društvu i svijetu da bi se i oni mijenjali, postajali bratskiji, čovječniji, bolji. Naime, bez prožetosti duhovnim, u svijetu umjesto duhovnosti dobivamo – svjetovnost. Duhovno i svjetovno prijatelji su koji se moraju uzajamno prožimati. A istinska je duhovnost uvijek konkretna, životna, u svakodnevici utjelovljena, a ne od svijeta odcijepljena, odijeljena duhovnost.«²²

Važan aspekt Manifesta vezan je uz kritiku odnosa Katoličke crkve prema materijalnom posjedovanju. Ovo također otvara brojne prijepore, osobito kada je riječ o recentnim problemima odnosa prema nekretninama i društvenom utjecaju kroz medije. Zaokupljenost materijalnim dobrima sasvim je protivna evanđeoskom duhu i poruci, pa tako na najizravniji način biva sasvim protivvjerskom, k tome i protukršćanskom. I ovo je izravan oblik ideologizacije vjere koja time sama sebe obesmišljuje.

Posljednja točka koju želimo ovdje spomenuti vezana je uz odnos vjere i politike. Ovaj sklop problema ima nekoliko dimenzija. Prva je svakako utjecaj crkvene hijerarhije na tijek političkih događaja putem sekularnih mehanizama. Nepotrebno je reći da se u ovom kontekstu gubi *vjersko* i generira *političko* u onom užem smislu. Drugim riječima, pogrešnim sakraliziranjem svjetovnog dolazi do sekulariziranja vjerskoga. Znači li to da vjernici kršćani i katolici trebaju odustati od političkog angažmana i djelovanja? Ili možda da je *političko* nepremostivi prag za kršćanstvo i da ono tu nema više što reći i učiniti? Ne nikako, kažu autori Manifesta, sasvim naprotiv:

»Autentično, ponizno kršćanstvo, a ne ideologizirano, religijsko katoličanstvo, ima itekako što ponuditi svijetu: modele uzajamnog uvažavanja, solidarnosti i praštanja, i to ne samo na razini osobnih međuljudskih odnosa, nego i na razini institucija. A jednako tako ono što je ponajbo-

lje u modelu demokracije prosvijećenoga građanskog društva te svijest o odgovornosti svakog pojedinca za izgradnju boljega, bratskijeg svijeta može itekako pridonijeti kvaliteti kršćanskog života u njegovoj etičkoj i političkoj dimenziji, kao i kvaliteti odnosa unutar Crkve kao institucije i dijalognosti njezina odnosa prema svijetu. A već samim tim počinjemo ostvarivati ono što nam je i građanima i kršćanima zajednički zadatak: cjelovito ljudsko društvo trajno ostvarivo u aktivnom odazivanju obećanju kojim čovjek prima sama sebe u nadi. Uvjerenje o temeljnom jedinstvu ljudske obitelji, o jednakosti i dostojanstvu svih ljudi nam je, na kraju krajeva, zajedničko, a počiva na: osjećaju nepovredivosti pojedinca i njegove savjesti; svijesti o tome da se ljudska moć ne smije poistovjećivati s pravom; uvjerenju da su ljubav, suosjećanje, nekoristoljubivost te snaga duha i unutarnje istine jači od mržnje, neprijateljstva i sebičnosti; dubokoj nadi u posljednju pobjedu dobre volje i dobra.«²³

Ostaje pitanje, na koji način konkretno kršćani mogu participirati u političkom životu?

Odgovor je: u predanom osnaživanju demokracije,²⁴ zagovaranju mehanizama prava i oživljavanju uloge civilnog društva u kojemu moraju participirati i vjernici. I dakako u unošenju svoje vjere u svijet, jer budućnost svijeta, kako kazuje Ž. Mardešić, leži u rukama vjernika.²⁵ Nije moguće izbjeći ono političko u životu čovjeka, ali to mora biti oblikovano na kršćana dostojan način. Ili, kako kaže Š. Marasović interpretirajući misao jednog od najznačajnijih hrvatskih sociologa religije Ž. Mardešića:

21

Naime, sam termin 'katolički' (grč. *katholikós*) označava sveopću zajednicu vjernika koji su povezani zajedničkom vjerom u spasiteljsku poruku Isusa Krista. Ovo povezivanje nadilazi sva ostala posebna određenja, nacionalno, rasno, ekonomsko, rodno itd., i dobiva snagu jedinstva u ljudskosti. Dakle, povezivanju ljudi. U tom pogledu svako upojedinjavanje po bilo kojem od ranije navedenih principa zapravo je razaranje onog *katoličkog*. Krajnje konsekvantno, riječ je o disjunktivnom logičkom obliku ili–ili, u protivnom pogled na problem može ući u sferu snažne kontradikcije i tako izgubiti smisao. Vrijedi uputiti na dva značajna, iako ne previše navodena djela iz ovog sklopa problema. Usp. Petešić, Ćiril. *Što se događa u Katoličkoj crkvi u Hrvatskoj?* Stvarnost, Zagreb 1972.; Petešić, Ćiril. *Katoličko svećenstvo u NOB-u 1941–1945*. VPA, Zagreb 1982. Također, dobro je o ovim pitanjima konsultirati Oršolić, Marko. *Zlodusima nasuprot. Religija i nacionalsocijalizam*. Adamić/IMIC, Rijeka–Sarajevo 2006.

22

Usp. Supićić, Ivan. »Za bolji svijet i kršćanstvo u njemu«. *Nova prisutnost* 7 (2/2009), str. 304. Riječ je o objavljenom govoru s predstavljanja Manifesta.

23

Usp. Brnčić, Jadranka. »Afirmacija istinskih vrednota i rehabilitacija ljudske osobe danas. Konkretna zadaće«. *Nova prisutnost* 7 (2/2009), str. 308. I ovo je objavljeni govor s predstavljanja Manifesta.

24

Misao Ž. Mardešića značajna je za razumijevanje makar početnog impulsa rada Kršćanskog akademskog kruga, unatoč tome ona

u ovome radu biva prisutna samo na marginama. Ipak, vrijedi također napomenuti da Mardešić ne proklamira demokraciju kao nepogrešivi idealan politički oblik organizacije društva. Naprotiv, svjestan je brojnih njezinih mana i nedostataka. Ili, kako kaže Marasović, koliko god da je »ispravno i moralno biti demokratom i unutar demokratske logike politički djelovati, i ovaj oblik društvenoga života i djelovanja ima svoju malignu varijantu. U javnom žargonu, čak i političari govore o 'politizaciji', odnosno 'politikanstvu', kao krivom načinu vođenja politike. Mardešić za takvo što stvara vlastitu kovanicu koja glasi 'političnost'. Političnost je zapravo suprotan proces demokratskoj logici: umjesto da se politika demokratizira i tako postupno postaje najnormalniji društveni angažman i način kako svatko u okviru svoga djelokruga i svoje nadležnosti pridonosi rješavanju problema i ostvarenju općega dobra, demokracija se politizira, točnije postaje stvar 'polisa', 'grada', a ne 'građana', što će reći da pokazuje tendenciju etatizacije cjelokupnoga osobnog i društvenog života. Takvo poimanje i prakticiranje politike proizvodi 'zla', a ne demokraciju.« Marasović, Špiro. »Mardešićeva vizija kršćanstva i politike – nekad i danas«. *Nova prisutnost* 7 (1/2009), str. 19.

25

O ovome vrijedi zabilježiti vrlo instruktivne riječi Ž. Mardešića. »Na kraju« – kazuje on – »spomenimo kako danonice postaje razvidno da upravo od odnosa vjernika prema svijetu – koji može biti dualistički, politički, integristički, fundamentalistički ili koncilski – ovisi u konačnici i odnos svijeta prema kršćanstvu. Nije naime svejedno kakvu ćemo sliku o sebi pokazati tražiteljima smisla i dobrote u

»Politika je zapravo i u ovom dijelu svijeta kroz duga stoljeća bila stvar isključivo malog broja privilegiranih, a svodila se više na *ordiniranje*, nego na *koordiniranje*. *Ordiniranje* je pak bilo isto što i vladanje, neovisno o kojoj je razini vladanja riječ. Tako je bilo ne samo u doba feudalizma, nego i u periodu nakon građanskih i socijalnih revolucija, s jednostavnog razloga što su za neku drugu vrstu obnašanja odgovornosti za cjelinu političke zajednice nedostajali osnovni preduvjeti u masi građana, a to je elementarna pismenost, a o drugim specifičnim i neophodnim znanjima da se i ne govori. Stoga je politika bila zapravo posao oligarha, tj. vlast malobrojne elite nad masom za to nekvalificiranih podanika. Podanik je stoga imao dužnosti, ali ne i neke odgovornosti – jer odgovornost je po definiciji uvijek na onima koji donose odluke. Odatle i činjenica da 'podanički mentalitet' ne uključuje samo ponižavajuću poslušnost, nego i komotnu neodgovornost. Tek s razvojem općega školstva i mogućnošću školovanja za sve, odnosno tek razvojem masovnih medija i s njima povezanom mogućnošću dolaska do neophodnih saznanja i informacija, građani, koji su to tada bili tek u formalnom smislu, sad su postali i u materijalnom, a time je i 'polis', tj. politička zajednica postala 'demos', tj. u pravom smislu riječi politički narod. Ovim razvojem sada je ne samo svaki pojedinac dobio mogućnost donošenja političkih odluka, nego je na sebe preuzeo i s tim odlukama nedjeljivu odgovornost.«²⁶

No, još uvijek ostaje pitanje kako bi kršćani trebali djelovati u skladu s odgovornošću koju nose. Političko djelovanje je to samo ako danomice savladava probleme koji dolaze pred čovjeka, u protivnom, kako kaže Mardešić, ono postaje politikanstvo i pretvara se u svoje proturječje – u ideologiju. Kršćanin, kako Marasović prenosi Mardešićevu misao

»... samo onda ima pravo na kršćanski atribut, ako u politici ne djeluje 'kao kršćanin', nego 'kršćanski' – jer 'biti kršćanin' bez utemeljenosti u konkretnom kršćanskom životu, jest puka ideologija, i utoliko samo jedna od varijacija na već poznate, pa time i sasvim suvišne teme. Ono, pak, bitno kršćansko na društvenoj se razini pokazuje i dokazuje kao – dobrota. I to ne bilo koja i bilo kakva, nego ona teologalna, kristocentrična, samoprijegorna, sveobuhvatna. Stoga kršćanstvo za kršćanina u politici nije program, nego metodologija: program je uvijek sekularan i profan, a metodologija je vrhunaravna. Kršćani se stoga, sasvim sukladno nauku Koncila, mogu opredijeliti za različite političke stranke, dakako, ukoliko one nisu programski usmjerene protiv kršćanske vjere i morala, ali im metodologija djelovanja treba da bude zajednička, a to je – dobrota. Nekoć nije bilo tako, naprotiv, na djelu je bio politički i bojovni katolicizam.«²⁷

Prihvatanje moderniteta, demokracije kao oblika političke vlasti, ali također i kao socijalnog mehanizma odnošenja prema bližnjima, imperativ je djelovanja kršćanina *kao* kršćanina u društvu i to u cilju stvaranja boljeg društva za sve ljude, društva u kojem vladaju ljudskiji i bratskiji odnosi, društva solidarnosti, brige – čak i prema neprijateljima. Jer upravo je to poruka Isusa Krista i put istinskog, evanđeoskog i koncilskog, kršćanstva.

4. Usporednosti i poruke

Do sada smo u ovom članku prikazali sadržaj spominjanih dokumenata i neke značajnije probleme čije poznavanje nam se čini da rasvjetljava sadržaj samih dokumenata. U slučaju prvog dokumenta, *Lošinjske izjave*, bilo je riječ o komercijalizaciji GMO-a u poljoprivredi te o ulozi znanosti u suvremenom društvu, dok je što se tiče problematike drugog dokumenta, Manifesta Kršćanskog akademskog kruga, bilo riječi o ulozi kršćanina u gradnji demokratskog društva.

Potrebno je sada dati osvrt na sve rečeno u ovom članku i dati neki odgovor na pitanje: zašto je uopće ovaj članak napisan? Budući da je riječ o dosta raznorodnim temama, obuhvatni pogled nije sasvim jednostavna zadaća. Pokušajmo ga obuhvatiti kroz odgovore na nekoliko pitanja. Budući da su u temelju ovog rada dva dokumenta, potrebno je pitati koja je njihova svrha i zašto su u ovom radu prikazani zajedno?

Oba dokumenta izraz su brige intelektualaca za zajednicu u kojoj žive. S druge strane, riječ je o prepoznavanju gorućih problema koji dotiču život svakog čovjeka. Isto tako riječ je globalnim problemima koji se s posebnim teškoćama reflektiraju na manja društva kakvo je hrvatsko. Također, kako ističu autori dokumenata, ovi problemi dotiču život svakog čovjeka, pa je njihovo prepoznavanje, a potom i rješavanje, imperativ održavanja društva kakvo poznajemo.

Prvi dokument usredotočen je na problem komercijalne primjene GMO-a u poljoprivredi kojeg promatra kao ozbiljnu prijetnju, ne samo prirodnoj cjelovitosti nego i kao ozbiljnu prijetnju nacionalnom suverenitetu. Ovdje je komercijalna primjena GMO-a u poljoprivredi shvaćena kao mehanizam imperijalne kontrole regionalnih i lokalnih nacionalnih bogatstava i uništavatelj suvereniteta neke zajednice nad vlastitim dobrima. Važan aspekt prvog dokumenta je konkretno upozorenje izabranim tijelima vlasti na njihovu obvezu čuvanja prirodnih dobara kao jednog od središnjih stupova opstojanja nekog društva.

Drugi dokument vezan je uz djelatnu ulogu kršćanina u zajednici. Iako i ovaj dokument dobro detektira ozbiljne probleme suvremenog svijeta, posebice uzevši u obzir globalizaciju i neoliberalizam, ponajprije je usmjeren na angažman kršćanina u društvu. Ideja ovog dokumenta je rehabilitirati misao kršćanstva kao središnje snage promjene društva na bolje.

Podudarnost ovih dvaju dokumenata vidimo u prikazivanju uloge demokracije i značaja civilnog društva u rješavanju spomenutih problema, te u djelatnom funkcioniranju pravne zaštite građana. Oba dokumenta zagovaraju stanje različito od postojećeg, dakle onog koje je utemeljeno na korupciji i paralelnim mehanizmima upravljanja zajedničkim dobrima. Oba dokumenta apeliraju na puniju demokratsku zrelost i brigu za opće dobro koje stoji u obvezi onih koje su građani birali da se u njihovo ime bave zajedničkim poslovima. Dakako, ovo je nemoguće bez osnaživanja demokratskih mehanizama vlasti, dakle onih mehanizama koji počivaju na obuhvatnim raspravama što šireg broja aktera kojih se problemi tiču, kao i transparentnom donošenju odluka. Riječ je o oblikovanju političke vlasti na način služenja građanima, i to kroz promicanje prava svih građana. Kada je u pitanju drugi dokument, demokracija igra važnu ulogu, s jedne strane kroz značaj vjernika laika u društvu, a s druge kao najučinkovitiji oblik borbe protiv nazadnih tendencija u shvaćanju uloge kršćanstva u društvu.

Oba dokumenta promiču upravo ovu misao.

Zaključak

U ovom članku nastojali smo prikazati sadržaj i pozadinu nastanka dvaju dokumenata koji značajno obilježavaju naše vrijeme i prostor u kojem su nastali. Oba dokumenta ocrtavaju globalne probleme i njihova očitovanja na prilike

modernitetu. Stoga se može, parafrazirajući evanđeoske prispodobе, odgovoriti dualistima: Nije sol da jakošću ubije zemlju, nego da joj zapriječi bljutavost; nije kvasac da kruh splasne, nego da poraste; nije svjetlo na vrhu brda da zamrači svijet, nego da mu pokaže put. Drugim riječima, sudbina je svijeta u rukama vjernika, a ne njihovih protivnika.« Usp. Mardešić, Željko. *Rascjep u svetom*. Kršćanska sadašnjost, Zagreb 2007., str. 886.

26

Usp. Marasović, Špiro. »Mardešićeva vizija kršćanstva i politike – nekad i danas«, str. 17.

27

Isto, str. 28.

hrvatskoga društva. Mogli bismo kazati da oba dokumenta imaju zajednički nazivnik u imperativu promicanja demokracije i potrebi uspostave građanskog društva.

Ukoliko uzmemo u obzir konstataciju da je demokracija drugo ime za dijalog i uvažavanje različitosti, koji jedini mogu biti temelj ozbiljne brige za svakog čovjeka, i to kroz legalne mehanizme upravljanja nekim društvom, ostaje nam za zaključiti kako oba ova dokumenta predstavljaju značajan iskorak u smjeru novog odgovornog i slobodnog shvaćanja čovjeka i njegove uloge u društvu.

Literatura

Apel za etičku i pravnu regulaciju primjene genetičkog inženjerstva u proizvodnji i distribuciji hrane. u: Čović, Ante. (ur.) *Izazovi bioetike.* Pergamena, Zagreb 2000.

Blackwellova enciklopedija političke misli, sv. 1–2. Demetra, Zagreb 2003.

Bošnjak, Branko. *Marksist i kršćanin: dijalog prof. Branka Bošnjaka i prof. Mije Škvorca o nekim temama knjige: Filozofija i kršćanstvo.* Hrvatsko filozofsko društvo, Zagreb 1969.

Brnčić, Jadranka. »Afirmacija istinskih vrednota i rehabilitacija ljudske osobe danas. Konkretna zadaća«. *Nova prisutnost* 7 (2009) 2.

Čović, Ante. »Bioethik unter den Bedingungen des Postkommunismus – Fallbeispiel Kroatien«. u: Ante Čović; Thomas Sören Hoffmann (ur.). *Bioethik und kulturelle Pluralität. Die südosteuropäische Perspektive,* Academia Verlag, Sankt Augustin 2005.

Jurić, Hrvoje (ur.). *8. Lošinjski dani bioetike.* Mali Lošinj, 18.–20. svibnja 2009. Hrvatsko filozofsko društvo, Zagreb 2009.

Krznar, Tomislav. »Globalizacija kao destruktor identiteta. Primjer okolišnog osiromašenja«. *Filozofska istraživanja,* god. 29 (2009), sv. 1, br. 113.

Lošinjska deklaracija o biotičkom suverenitetu, dostupno na: http://www.zelena akcija.hr/files/Dokumenti/losinjska_deklaracija.pdf.

Lošinjska izjava – za Hrvatsku bez GMO-a. Socijalna ekologija 18 (2009) 2.

Manifest Kršćanskog akademskog kruga. Nova prisutnost 7 (2009) 1.

Marasović, Špiro. »Katolištvo Željka Mardešića«. *Nova prisutnost* 6 (2008) 2.

Marasović, Špiro. »Mardešićeva vizija kršćanstva i politike – nekad i danas«. *Nova prisutnost* 7 (2009) 1.

Mardešić, Željko. *Rascjep u svetom.* Kršćanska sadašnjost, Zagreb 2007.

Nohlen, Dieter. *Politološki rječnik. Država i politika.* Panliber, Osijek–Zagreb–Split 2001.

Oršolić, Marko. *Zlodusima nasuprot. Religija i nacionalsocijalizam.* Adamić/IMIC, Rijeka–Sarajevo 2006.

Pavić, Željko. »Neoskolastika 20. stoljeća u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini«. u: Barbarić, Damir; Zenko, Franjo (ur.). *Hrvatska filozofija u dvadesetom stoljeću.* Matica hrvatska, Zagreb 2007.

Petešić, Ćiril. *Što se događa u Katoličkoj crkvi u Hrvatskoj?* Stvarnost, Zagreb 1972.

Petešić, Ćiril. *Katoličko svećenstvo u NOB-u 1941–1945.* VPA, Zagreb 1982.

Sagoff, Mark. »Agriculture and Biotechnology«. u: Post, Stephen G. (ur.). *Encyclopedia of Bioethics.* Thomson Gale, New York 2004.

Supičić, Ivan. »Za bolji svijet i kršćanstvo u njemu«. *Nova prisutnost* 7 (2009) 2.

Šestak, Ivan. »Filozofi egzistencije u recepciji Mije Škvorca«. *Obnovljeni život* 64 (2009) 4.

Škvorc, Mijo. *Vjera i nevjera: problem naših dana i misterij naših duša.* Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove, Zagreb 1982.

Vereš, Tomo. *Filozofsko-teološki dijalog s Marxom*. Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove, Zagreb ²1981.

Vrček, Valerije. *GMO između prisile i otpora*. Pergamena, Zagreb 2010.

Zagorac, Ivana; Jurić, Hrvoje. »Bioetika u Hrvatskoj«. *Filozofska istraživanja*, god. 28 (2008), sv. 3, br. 111.

Tomislav Krznar

**Crisis and the Manifesto:
On the Two Documents of Our Time**

Abstract

Central idea of this paper is to present the contents of two recent documents which have appeared in Croatia. This documents are Lošinjska izjava – za Hrvatsku bez GMO-a and Manifest of Kršćanski akademski krug titled U službi čovjeka i zajednice. Aim of this review is to point out some important dimensions of each of two documents and to show resemblance and correspondence in some of given dimensions. In this process it is important to emphasize most important problems and circumstances in which these documents were made. We can point out that both of these documents have central position in promoting democracy and growth of civil society. This is probably the most important task in many political activities in contemporary society.

Key words

crisis, contemporary documents, democracy, civil society, Catholic Church